

**כָּל זְמַן שְׁאֲדָם עוֹסֵק בְּבִצָּק אֵינוֹ בָּא לַיָּדַי חֲמוּץ
פסח, שנת תשפ"ב**

חלק הלכה

(1) מסכת פסחים דף מו.

מתני' בִּצָּק הַחֲרֹשׁ, אִם יֵשׁ כִּיּוּצָא בּוֹ שֶׁחֲמִיץ — הָרִי זֶה אֲסוּר.
גַּמְ' אִם אֵין שָׁם כִּיּוּצָא בּוֹ מֵהוּ? אָמַר רַבִּי אֶבְהוֹ אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּדִי שְׂיֵלֵךְ אָדָם מִמְּגֵדֵל נוֹנֵיָא לְטַבְרִיָא מִל.

(2) מסכת פסחים דף לט:

גַּמְ'. תַּנּוּ רַבֵּנּוּ: אֵלוּ דְבָרִים שְׂאֵין בָּאֵין לַיָּדַי חֲמוּץ: הָאֶפּוּי¹, וְהַמְבוּשָׁל, וְחִלוּט שְׁחֲלוּטוֹ בְרוּתְחִין...
תַּנְגָּא, רַבִּי יוֹסִי בְרַבִּי יְהוּדָה אֹמַר: קַמַּח² שְׁנַפְל לְתוּכוֹ דְדִלְף³, אֶפִּילוּ כָּל הַיּוֹם כּוּלוֹ — אֵינוֹ בָּא לַיָּדַי חֲמוּץ, אָמַר רַב פֶּפְא: וְהוּא דְעֵבִיד טִיף לְהַדִּי טִיף.

(3) רש"י (שם, דף לט): - טיף להדי טיף - שנפלין טיפה אחר טיפה סמוך ותכף ואין שהות ביניהם.

(4) שלחו ערוך – אורח חיים, סימן תסו, סעיף ו

קמח שנפל עליו דלף אפי' כל היום, אינו בא לידי חמוץ, והוא שיהיה הדלף טורד בלי הפסק, ויאפנו מיד לכשיפסיק. ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו אסור.

משנה ברורה (שם)

(לא) ויאפנו מיד לכשיפסק - ר"ל שלא יניח הקמח שנתלחלח במים בלי עסק אלא ילוש ויאפה מיד וכמבואר לעיל בסימן תנ"ט ס"ב וזהו לכתחלה אבל דיעבד אין אסור אלא כשנשתהה שיעור מיל אחר שהפסיק הדלף:

ביאור הגר"א (שם)

ס"ו ויאפנו. דלכתחילה אסור אפי' רגע כמ"ש בסי' תנ"ט ס"ב:

חק יעקב (שם)

בלי הפסק אפי' פחות משיעור מיל וכמ"ש ויאפנו מיד משמע דאין שיעור לדבר והטעם צ"ל דמה שהדלף טורד הוא עצמו אינו עסק גמור ובשהיה מעט יחמיץ כנ"ל ודלא כנ"ץ.

(5) משנה – פסחים, פרק ג, משנה ד [פסחים דף מח:]

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אֹמַר, שְׁלֹשׁ נְשִׁים לְשׁוֹת כְּאֶחָת וְאוֹפּוֹת בְּתַנּוּר אֶחָד, זֶה אַחַר זֶה.
רש"י – ...ואין כאן חמוץ אף על פי שהאחת ממתנת עד שיאפו השתיים:

וְחֲכָמִים אֹמְרִים, שְׁלֹשׁ נְשִׁים עוֹסְקוֹת בְּבִצָּק, אֶחָת לְשָׂה⁴ וְאַחַת עוֹרְכֶת וְאַחַת אוֹפָה.
רש"י - אין להקל כל כך שיהו לשות כאחת אלא שלש נשים עוסקות כל אחת בבצק שלה...
האחרונה לשה כשחבירתה האמצעית מקטפת והשלישית שלשה תחלה אופה וסידרא מפרש בגמרא.

רבי עקיבא אומר, לא כל הנשים ולא כל העצים ולא כל התנורים שוין. זה הכלל, תפח, תלטש בצונן.

(6) מסכת פסחים דף מח:

גַּמְ' תַּנּוּ רַבֵּנּוּ. לְשָׂה, הִיא מְקַטְפֶת, וְחֲבִירְתָּהּ לְשָׂה תַחְתֶּיהָ. מְקַטְפֶת, הִיא אוֹפָה, וְחֲבִירְתָּהּ מְקַטְפֶת תַּחְתֶּיהָ, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשָׂה. אוֹפָה, הִיא לְשָׂה, וְחֲבִירְתָּהּ אוֹפָה תַּחְתֶּיהָ, וְהַשְּׁלִישִׁית מְקַטְפֶת, וְחוּזְרֵת חֲלִילָה. כָּל זְמַן שְׁעוֹסְקוֹת בְּבִצָּק — אֵינוֹ בָּא לַיָּדַי חֲמוּץ.

¹ רש"י - האפוי - לחם משנאפה כל מה ששוריהו במים אינו מחמיץ.

² רמב"ם ה"י - דגן שנפל עליו דלף...

³ רש"י - דלף - מן הגג: אינו בא לידי חמוץ - שטירוד הדלף הנופל תמיד אינו מניחו לחמיץ: טיף להדי טיף - שנפלין טיפה אחר טיפה סמוך ותכף ואין שהות ביניהם:

⁴ רש"י - אחת לשה - האחרונה לשה כשחבירתה האמצעית מקטפת, והשלישית שלשה תחלה אופה; וסידרא מפרש בגמרא.

7) חידושי רבינו דוד – מסכת פסחים דף מח: [13th century; written @ 1260; student of Ramban]

כל זמן שעסקות ¹¹ בבצק אינו בא לידי חמץ. פי', כל זמן שהן עסקות בבצק אינו בא לידי חמוץ בזה הסדר ¹². אבל אין לומר שאם יהא עוסק כל היום כולו שלא יהא בא לידי חמוץ, דפלוגת' דרבן גמליאל ורבנן ור' עקיבא למה לי אין לנו אלא שיהו עסקות בבצק ¹³. והא דאמרי' ¹⁴ בקמח שנפל לתוכו דלף אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ, אינו כשומעו כל היום ממש, אלא לומי' שהוא כמי שעוסק בבצק. או איפשר שנפילת הדלף הוא [עדיף] מעסק (את) הידים, שהוא מצנן את הקמח כל שעה ושעה, ודומה למה שאמרו תפח תלטוש בצונן. או נאמר שלא התירו בנפילת דלף אלא מפני שענינו שלא להתערב המים בקמח מפני טרדתו, אלא שעושה גומא במקום נפילתו והשאר מותר, אבל אין זה דעת הראשונים, שבעל הלכות גדולות ¹⁵ כתב שהטעם הוא מפני שהוא כעוסק בבצק.

8) חידושי הריטב"א – מסכת פסחים דף מח: [וע"ע ריטב"א דף מו.]

מתני' רבן גמליאל אומר שלש נשים לשות כאחת ואופות בתנור אחד זו אחר זו. כתב הרי"ט ז"ל מדנקט ר"ג בלישניה לשות כאחת משמע שאין אחת מהן מתעסקת בלישה יותר מחבירתה, ור"ג אפי' שלא בעסק התיר שתהא האחת שוהה עד שתאפינה חברותיה אבל לא יותר, וכן נראה מפרש"י ז"ל, וגם הר"ח והגאונים ז"ל כך פירשו, אבל במה שאמרו חכמים שלש נשים עוסקות בבצק, ודאי היינו שאין לה להניח עיסתה ולהמתין כלל אלא שתהא עוסקת בו. ונראה עוד לפי פשטה שבדרך חיוב אמרו שלש דווקא, שאפי' בעסק אין לנו אלא כסדר הזה, שאפי' עוסק אפשר שתחמיץ אם שוהה הרבה. ומה שאמרנו בברייתא כל זמן שעוסק בבצק אינו בא לידי חמוץ, אפי' לפי פשוטה י"ל כי היא בדיעבד, אבל לכתחילה יהבו רבנן שיעורא משום גדר וסיג, שמא מתוך העסק תלאה ותניח העיסה ותחמיץ.

אבל הרמב"ם ז"ל כתב לקולא, שאפי' לכתחילה יכולה לשהות ולהתעסק כל מה שאפשר בעיסתה ואין עליה איסור אלא שלא תניח העיסה ותתעסק בדברים אחרים... ואחד מגדולי הדור דן [כן] ומורה ובא הלכה למעשה לעצמו ולאחרים.

ואילו היו השמועות בעלמא מכריחות לפרש כן להקל, ודאי היינו שומעין להם. אבל אין שום ראיה לפירוש הדחוק הזה הבא להקל אלא מנהג העולם בלבד, והוא ודאי מנהג [ה]מבטל הלכה ומביא תקלה לעולם ומכניס בני אדם בספק התורה. ומאן דדאין הכי לא חייש לקמחיה ולא חייס על חיי רוחיה. ואע"פ שאין לנו גדול ברבנים ממש רבינו זצ"ל שדן כך אין משוא פנים בהלכה וכל שכן באיסור חמור כזה ולכתחילה, כל זה לרי"ט ז"ל.

9) רמב"ם – הלכות חמץ ומצה, פרק ה, הלכות יג

כל זמן שאדם עוסק בבצק אפילו כל היום פלו אינו בא לידי חמוץ. ואם הגביה ידו והניחו ושהה הבצק עד שהגיע להשמיע הקול בזמן שאדם מכה בידו עליו, כבר החמיץ וישרף מיד. ואם אין קולו נשמע, אם שהה כדי שיהלך אדם מיל כבר החמיץ, וישרף מיד. וכן אם הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו הרי זה אסור לאכלו ואין חגיבין עליו פרת.

10) רמב"ם פירוש המשנה (שם)

...וכך עושין ולא יתמהמה הבצק בשום פנים ולא תגביה ממנו היד... ודע כי כל עת שהיד מתעסק בבצק אינו בא לידי חמוץ ואפילו יום א' שלם, והלכה כחכמים.

11) מאירי – פסחים דף מח: [עמ' קעב]

...ומי"מ כלל גדול אמרו בגמ' על כל העיסות, כל זמן שאדם עוסק בבצק אינו בא לידי חמוץ; ופירשו בה גדולי המחברים בפירושי המשנה אפילו יום אחד שלם. וכן ראינו ממה שאמרו ל"ט ב' בדלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ, ופירשו בהלכות גדולות מפני שזה כעוסק בבצק. ויש חולקים לומר שלא נאסר כן אלא בשיעור זמן סדר זה הנזכר כאן בשלש נשים, אבל לכל היום לא, וזו של דלף שאני שהוא צונן ומצנן; ואין הדברים נראין שהרי סתם נאמרה.

12) פרי חדש – אורח חיים, סימן תנט, סעיף ב

ומה שכתב אפילו כל היום אינו מחמיץ. אע"ג דמהא דאמרין בסוף פרק אלו עוברין [שם] כל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חימוץ, ליכא ראייה כל כך דהתם אסידרא דשלש נשים קאי, מכל מקום יש להביא ראייה מהא דאמרין בפרק כל שעה [שם לט, ב] קמח שנפל לתוכו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ, וכתב רש"י [שם ד"ה אינו] לפי שטירוד הדלף הנופל תמיד אינו מניחו להחמיץ, והכא נמי עסק שמתעסקין בו כל היום אינו מניחו להחמיץ:

13) מסכת פסחים דף מב.

דָּרַשׁ רַבָּא: אֵשֶׁה לֹא תְלוּשׁ בַּחֲמָה, וְלֹא בַּחֲמֵי חֲמָה, וְלֹא בַּמִּים הַגְּרוּפִין מִן הַמּוּלְיִיר, וְלֹא תִגְבִּיהַ יְדָה מִן הַתְּנוּרָה עַד שֶׁתִּגְמָרוּ אֶת כָּל הַפֶּת. וְצָרִיךְ שְׁנֵי כֵלִים — אֶחָד שְׁמֻקְטָפֶת בּוֹ, וְאֶחָד שְׁמֻצָּנֶת בּוֹ אֶת יְדֵיהָ.

14) רש"י (שם)

ואל תגביה ידה מן התנור - כלומר תהא עוסקת בבצק כל שעה.

15) שלחן ערוך – אורח חיים, סימן תנט, סעיף ב

לא יניחו העיסה בלא עסק ואפי' רגע אחד, וכ"ז שמתעסקים בו אפילו כל היום אינו מחמיץ ואם הניחו בלא עסק שיעור מיל הוי חמץ ושיעור מיל הוי רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה: הגה ויש להחמיר למהר בענין עשיית המצות כי יש לחוש שהשהיות יצטרפו לשיעור מיל או שיהיה במקום חם שממהר להחמיץ (הגהות מיימוני פ"ה ומרדכי פרק אלו עוברין). ואחר שנתעסקו בבצק ונתחמם בידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ ואם התחילו בשתי עיסות כאחד והחמיצה האחת בידוע שהחמיצה גם השנית אפי' אין רואין בה סימני חימוץ ואם החמיצה עד שיש בה סדקים אפי' לא נתערבו הסדקים זה בזה אלא אחד הולך הנה ואחד הולך הנה הוי חמץ גמור והאוכלו חייב כרת ואם אין בו סדק אלא הכסיפו (פ"י נשתנה מראיתו ללובן. ערוך) פניו כאדם שעמדו שערותיו האוכלו פטור. הגה ואם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יבטל החמוץ מיהו טוב ליהזר לכתחלה: מהרי"ל בשם אגודה ורוקח):

16) תרומת הדשן - סימן קכג [1390-1460]

שאלה: הא דקיי"ל דאם שהה הבצק בלא מתעסקים כשיעור הילוך מיל, חשבינן ליה כחמץ. ואם לא שהה כשיעור הזה בפעם אחת אלא פעמים, ומתעסק ביה בינתיים, וכשיצטרפו השהיות בו קודם שיאפה הוי כשיעור מיל, מי אסרינן לבצק משום חמוץ כה"ג או לאו?
תשובה: יראה דצריך להתיישב בדבר כמו שאבאר. נמצא כתוב על שם אחד מהגדולים דיש לאסור, ור"ל דמסתמא אין נעשה הכל חמץ במשהו האחרון, אלא מתחמץ על יד על יד, ואין העסק שבין שהייה לשהייה מבטל מה שכבר התחיל להתחמץ. ואחד מהגדולים השיב לי בתשובה, דאין נראה לו להחמיר, והביא ראייה מהא דאיתא פ' כל שעה /פסחים לט ע"ב/, דגן שנפל לתוכו דלף אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ. משמע שיש בצירוף השהיות /השהיות/ בין טיפה לטיפה כשיעור. **וחד מרבנותא השיב לי שיש לחלק בדבר, דאם העסק בין שהייה לשהייה עסק גמור הוא, כגון בעיטת הידים בבצק, וכגון הרידוד שמרדדים את המצות בעץ עגול, כה"ג אין השהיות מצטרפים, דעסק כזה יכול לבטל מה שכבר התחיל להתחמץ. אבל עסק אחר מועט אע"פ שיש בו כח לעכב שלא יתחיל להתחמץ, כל זמן שמתעסקים בו, כדמוכח מקיטוף דאינו עסק גדול, ואפ"ה מעכב החמוץ, כדאיתא בהדיא פ' אלו עוברין, אמנם כ"כ אין בו כח לבטל מה שהותחלו כבר להתחמץ, וכן נראה לחלק...**

חלק מחשבה

17) מסכת ברכות דף יז.

וְרַבִּי אֱלֶפְסֵינְדָרִי בְּתַר דְּמַצְלֵי אָמַר הָכִי: "רַבּוֹן הַעוֹלָמִים, גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שְׂרָצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ, וּמִי מְעַבֵּב? — שְׂאוּר שְׂבָעִיָּה וְשְׂעֵבוֹד מַלְכֵיּוֹת. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּצַלְלֵנוּ מִיָּד, וְנָשׁוּב לַעֲשׂוֹת חוֹקֶיךָ רְצוֹנְךָ בְּלֶבֶת שְׂלָם."

18) רש"י (שם)

שאוור שבעיסה – יצר הרע שבלבנו המחמיצנו.

(19) רשימות שיעורים (שם)

גמ'. ז"ל ור' אלכסנדר בטר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות יה"ר מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם עכ"ל. עיין ברמב"ם (פ"ב מהל' גירושין ה"כ)... ומבואר מדברי הרמב"ם שיש לכל יהודי שתי בחינות של רצון: א) רצון פנימי לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות וזה רצונו האמיתי וכמאמר ר' אלכסנדר "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות". ב) רצון חיצוני שמושפע מהיצה"ר ושעבוד הגלות. ועל זה התפלל ר' אלכסנדר אחרי שסיים שמונה עשרה שזכה לעשות כל מעשינו כפי רצוננו הפנימי והאמיתי לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות.

(20) בני יששכר - מאמרי חודש תשרי, מאמר י [צלא דמהימנותא]

והנה ביאת האדם אל עולם הזה להאיר רמ"ח איברי נשמתו על ידי רמ"ח מעשה המצות שמקיימים בעולם הזה, והנה לכל מצוה יש גבול מוגבל אופן עשייתה כהלכותיה זה כשר וזה פסול, אבל דקדוקי המצות מה שכל אחד מישראל מדקדק בחומרות לעשותן באופן היותר נאות לזה אין גבול מוגבל כי זה מחמיר בכך וכך וזה מדקדק יותר, למשל מצות מצה הנה גבול המצוה הוא לשמור מן החימוץ הן החיטים הן הקמח וכן האפיה הנה הגבול הוא אם שמר משעת טחינה (לדעת רוב הפוסקים) ובשעת אפיה לא הניח העיסה בלא עסק ח"י מינוטין הרי זה מצה כשרה למצוה ואם לא שמר משעת טחינה או הניח העיסה בלא עסק כנ"ל פסולה למצוה, הנה זה הוא גבול המצוה, אבל המשכיל המדקדק במצות הש"י באהבה מדקדק לשמור החיטים משעת קצירה (לדעת כמה גדולי פוסקים כן הוא הלכה ואינו מצד החומרא) ובעסק האפיה לבל תשהה העיסה כרגע, והמדקדק יותר מכין לכל מצה כלים אחרים וכדומה חומרות לאין משער, תדע ידידי שכל זה לא דבר ריק הוא ואל תדמה בדעתך שאין זה מן הצורך, רק תתבונן אשר כל החומרות ומילי דחסידי בכל המצות מיצרך צריכי מאד לנפש הישראלי לקבלת עול מלכות שמים שלימה כנ"ל,*) דהנה כל מצוה מיוחדת להאיר איזה אבר באיברי נשמתו, הנה על ידי עשיית המצוה בפועל בגבול כפי הדין המוגבל מאיר אור הפנימי של אותו האבר שהאור הפנימי הוא גם כן מוגבל בגבול הכלי, ועל ידי מילי דחסידי והחומרות שעושה בהמצות יותר מן הדין המוגבל וזה הוא מבלי גבול (כי כל אחד יכול להחמיר ביותר) הנה על ידו מאיר אור המקיף שבאותו אבר שהוא גם כן אינו נגבל בכלי, וכל מה שמדקדק האדם ביותר ומחמיר ביותר באופני עשיית המצוה הוא מאיר ביותר ברחוק את האור מקיף, ותדע שעל ידי הארת אור מקיף בורחים כל החיצונים כד"א וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך (דייקא, אור מקיף את איש הישראלי) ויראו ממך [דברים כח י], והטעם שמתיראים החיצונים מן אור המקיף, כי הם חיצונים ואין להם מקיף בסוד הכתוב [בראשית ג א] והנחש היה ערום, ודי בזה למשכיל.**)

(21) בני יששכר - מאמרי חודש ניסן, מאמר ח [מצות תאכל]

א) בפסוק ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים [שמות יב יז]. הנה הטעם המבואר בפסוק אינו מובן (ונראה דצריך לכוין הטעם בשעת השמירה כיון שהטעם מבואר בתורה כידוע מהפוסקים), והנה כבר דברנו מזה בדרושים וכאן נשנה דאין מדרש בלא חידוש, וגם בכדי לדרוש הענין בזמן הסיפור, ונראה עפ"י מה שנתבאר בזהר [ח"ב קפ"ג ע"ב] **דמצה נקרא מיכלא דמהימנותא, ומהראוי להתבונן מהו האמונה שמרמזת המצה**, ונ"ל דהנה הלחם חמץ, האומן כשעושה אותה בפעולתו אח"כ כשהאומן גמרה במדתה הנה העיסה בעצמה עושה פעולת עצמה היינו שמרתחת ומגבהת את עצמה לכל צד ונסדקת בכמה סדקים וכיוצא כמה פעולות בעניני החימוץ אשר העיסה עשתה בעצמה מבלי האומן, כי האומן כבר סילק ידיו וחלף והלך לו [והנה הגם שכל פעולותיה באה ע"י האומן שפעל בה בתחילה עכ"ז? כעת אינו נראה בה מעשה האומן כי האומן סילק ידיו], משא"כ מצה אינו עושה שום פעולה מעצמה רק פעולת האומן, וזה שמרמזת המצה לאמונה ובטחון, שאין לנו שום תנועה בזולת השגחתו ית"ש, ולא יוסיף האדם ולא יגרע בעבודתו דבר (זולת הבחירה בתורה ובמצות ובהיפך ח"ו עבירות אשר כל זה מסר הש"י לבחירתנו כנודע), הנה כאשר ידע האדם זה באמת, ידע אשר גם המזלות לא יוסיפו ולא יגרעו, הגם שמתנהג הכל בטבע, ח"ו לומר אשר הטבע פועל מבלעדי השגחתו ית"ש, ובפרט ישראל עם קרובו הם למעלה מן המזל, והש"י מנהיג את המזלות בהשגחה ומשדדס כרצונו מבלי הסיר השגחתו מהם כרגע, וכל פעולתם היא הכל פעולת מעשה האומן הפועל על ידם מבלי הפסק והסרה, ואין להם תנועה מבלעדי כחו.